

mindenkinél sokkal keményebb magyar és terveink legkomolyabb ellenfele, sokkal komolyabb, mint akármelyik a hangoskodó ellenzékiek közül.”

A Nagy Háború

1912 és 1913 két balkáni háborút is hozott. Az elsőben még Görögország, Bulgária, Szerbia és Montenegró harcoltak az Oszmán Birodalom ellen annak területeiért, a másodikban már e megszerzett területek újraosztásáért folytattak harcot Szerbia és Görögország, kiegészülve a korábbi ellenség Oszmánokkal és Romániával, most már Bulgária ellen. A románok július 10-én fegyverlövés nélkül vonultak be Dél-Dobruzsába. Ez az ölükbe hullott siker igencsak felfokozta harci kedvüket. A Monarchia tekintélye ismét alaposan megtépázódott, ugyanis a bécsi diplomácia végig kitartott a törökök mellett. A muszka által bízott szerbek már fenték is a fogukat a Monarchiára, s egy korábbi alkalommal már közel is jutottak a háború kirobbantásához. Szerbiában ebben az időben egyre gyakrabban tépték le az Osztrák-Magyar Monarchia zászlaját, törték be a magyar üzletek kirakatait.

Ilyen hangulatban és ilyen előzményekkel jutottunk el Szarajevóig. Megtörtént a végzetes merénylet, 1914. június 28-án lelőtték Ferenc Ferdinándot és feleségét. Ami ezután következett, azt már ismerjük. Ultimátum majd hadüzenet: elkezdődött az első világháború. Itt azonban álljunk meg egy szóra, s vizsgáljuk meg: valóban ismerjük az eseményeket?

A háborút követő béketárgyalások során elsősorban az Osztrák-Magyar Monarchiát vádolták meg a háború kirobbantásával, továbbá Németországot, és kisebb mértékben szövetségeseiket, Bulgáriát és Törökországot. A békediktá-

tum Magyarországra vonatkozó rendelkezései azt a látszatot keltik, hogy a Monarchián belül Magyarország követte el a nagyobb bűnt, hiszen a ránk mért büntetés súlya messze meghaladta az Ausztriára szabottat, ráadásul még magyar területeket is csatoltak Ausztriához. Igaz, ehhez azt a magyarázatot is fűzték, hogy a magyar területek elszakítására a nemzetiségek óhajának teljesítése miatt került sor. (Kár, hogy őket magukat erről – az egy Sopron és környéke kivételével, de erről majd később – sosem kérdezték meg.) Ha pedig Magyarország a főbűnös, akkor Tisza István, a miniszterelnök tehet róla. A Kádár-rezsim történelemoktatása szajkózta is ezt. Nézzük ezzel szemben az igazságot, elsőként gróf Tisza István tekintetében!

A merénylet elkövetése után Tisza azonnal Bécsbe utazott. Az első koronatanács ülésre július 7-én került sor. Tisza már ekkor jelezte aggályait Szerbia megtámadásával kapcsolatban, melyeket másnap írásban is megküldött az uralkodónak. „Kötelességem lesz, hogy a holnapra egybehívott minisztertanácsban a magyar kabinetet állásfoglalásra bírjam, addig is csupán a magam nevében nyilatkozhatom ki, hogy a Felsőház szolgálata iránti odaadásom ellenére, vagy jobban mondva éppen ezen odaadásom következtében, a kizárólagos és agresszív háborús megoldásért való felelősségben osztozni nem tudnék.” Levelében kifejtette, hogy Szerbia megtámadása esetén számítani kell Oroszország belépésére, sőt mintegy megjósolta az akkor még szövetséges Román Királyság árulását és hadba lépését az ellenség oldalán.

Burián külügyminiszter a Ferenc Józseffel folytatott megbeszéléséről írásban tájékoztatta Tiszát. Táviratában többek között ez állt: „Nagy súlyt helyez arra (mármint Őfelsége), hogy minél előbb elsimuljon a különbség a te felfogásod és a többi tényezőké közt.” Megállapíthatjuk tehát, hogy Tisza miniszterelnök egyedülként ellenezte a háború kirobbantá-

sát a bécsi tanácsban. A július 14-i, majd a július 18-i közös miniszteri értekezleten elhangzott érvek hatására Tisza elfogadta az ultimátum megküldését, adva ezzel egy lehetőséget Szerbiának az ügy rendezésére.

A szerbek a július 23-án átvett ultimátumot az oroszok véleményének kikérése után elutasították. Ezek alapján túl nagy kétségeink nem lehetnek afelől, hogy az oroszok háborút akartak. Szerbia háborús készülődése már eddig is látszott. Ami Európa nyugati felét illeti, több kutató is arra az álláspontra helyezkedik, hogy Anglia a világégés elsőszámú kirobbantója, nem a németek. A német technikai fejlődés eredményei ugyanis megmutatkoztak a hajózásban is, az angolok pedig féltek tengeri hatalmuk elvesztésétől.

A Magyar Királyság nem akart háborút. A politikusoknak nem voltak ilyen szándékaik, az ellenzéknek köszönhetően lekötötték őket a parlamenti csatározások. Az 1867-ben Bécsből idedobott demokrácia-labdával játszadoztak, a szabályok ismerete és nemzetünk valós érdekeinek felismerése nélkül. Egyesek csupán azon aggódtak, hogy a balkáni háborúk tüze átterjed-e országunkra. Az a néhány nagyobb formátumú politikus – élükön a toronymagasan kiemelkedő Tiszával, közöttük olyan mérsékelt ellenzékiekkel, mint ifjabb gróf Andrássy Gyula, gróf Bethlen István és gróf Apponyi Albert – hajlandó volt áldozatos munkára és hajlandó lett volna ésszerű kompromisszumok megtalálásával javítani a magyarság és az ország sorsán. Ám sajnos csak az iszapbirkózás jutott osztályrészükül. Abban az iszapban, amely nem sokkal később elnyelte a régi Magyarországot.

A magyar társadalom pedig végképp nem akart háborút, jól elszórakoztatta a sajtó a parlamenti eseményekkel, a világ történéseivel, szaftos pletykákkal vagy éppen pornográfiával. A magyarokat gyűlölő trónörökös meggyilkolása miatt pedig inkább hálával tartoztunk a merénylőnek.

Ahogy Duray Miklós látja a háború kirobbanását: „A me-
rényletet azonban éppen e hadüzenet kiprovokálásáért ter-
velték ki. Oroszország – erre várván – július 30-án általános
mozgósítást rendelt el. A Monarchiában – noha az első had-
üzenetet ő küldte el – csak egy nappal később mozgósítottak.
Tizenkét nap elteltével azonban egész Európa hadra kelt. Úgy
tűnik, mintha a kontinens összes állama már évek óta rajta
készen egy tizenkilenc éves szerb diák, Princip Gavriło pisz-
tolyának eldördülésére, illetve az osztrák császár és magyar
király hadüzenetére várt volna. Elkezdődött tehát a háború,
amelyet nemcsak az oroszok akartak, hanem a franciák is és
az angolok is. Erre hozták létre a szövetségi rendszerüket, az
entente cordiale-t (az antantot). Nyugodjunk meg, az első vi-
lágháború kirobbantásában Európa nyugati fele viseli a fe-
lelősséget, az Osztrák-Magyar Monarchia a balek szerepét
játsszotta el.” (Duray Miklós: *Az elkerülhetetlennek látszó tra-
gédia*, Trianoni szemle I. évf. 4. szám 6. o.)

Olaszország és Románia, a központi hatalmak szövetségei
már a kezdetekkor semlegességet jelentettek. A háború
mindkét oldalon azzal az elképzeléssel indult, hogy néhány
hét alatt móresre tanítjuk az ellent, és térhetünk is vissza a
frontról. Tudjuk, hogy a valóságban nem így történt. A harcok
hosszú évekre elhúzódtak, a háttér országok kifáradnak.

Akadtt néhány – a helyzetre jellemző, és a későbbi esemé-
nyeket, döntéseket megvilágító – mozzanat a háború alatt,
melyekről szólnunk kell.

1. OLASZORSZÁG MAGATARTÁSA

Az olaszok érdekei ütköztek a Monarchia érdekeivel, mert
Olaszország meg kívánta szerezni a Monarchiához tartozó,
olaszok által lakott területeket, elsősorban Dél-Tirolt, Trén-
tinót és az Isztriát, továbbá szerette volna az Adriát olasz
beltengerré alakítani. Az 1915. április 26-án megkötött lon-

doni egyezményben az antant győzelme esetére ígéretet kapott erre, így a Hármas-szövetség felmondása (május 3.) után 1915. május 23-án belépett a háborúba az antant oldalán. (Az antantnak pedig a központi hatalmak hadi sikerei miatt volt szüksége az olasz erősítésre.)

2. ROMÁNIA VISELKEDÉSE

A románok a központi hatalmak szövetségeseiként már a háború kezdetétől az alkalmas pillanatra vártak a belépésre. Kivárásuk oka nem más volt, mint az, hogy a majdani győztes oldalán tehessék ezt meg. Addig is kihasználva a helyzetet jó pénzt kerestek a háborús felekkel folytatott kereskedelmi üzletekkel, ellátva azok szükségleteit gabonával és egyéb terményekkel, valamint kőolajjal. Végső céljukként Erdély és Bukovina bekebelezését tűzték ki. 1916 nyarán létre is jött a megállapodásuk az antanttal, így megindíthatták támadásukat a Monarchia ellen. A szinte védtelen határokat átlépve be is nyomultak Erdély területére, feldúlva falvakat és városokat. És itt szeretnék kiemelni egy fontos, a közép-európai népek együttélésére a mai napig meghatározó jelenséget: a magyargyűlöletet. A román katonák kegyetlenkedéseinek ugyanis nincsen más magyarázata. A Trianon előtti időkből ez elsősorban a románokat és a szerbeket jellemezte, Trianon óta – igaz minden érintett tekintetében megváltozott motivációs tartalommal – már a szlovákokat is. Hozzáteszem, hogy nem szabad általánosítani, mindenütt akadnak józanul gondolkodók, azonban elkeserítő, hogy a politikai hatalom megszerzéséért folytatott küzdelemben rendre előhúzzák a „magyar” kártyát, ami az esetek jelentős részében győzelemhez is segíti az ezzel élőket. Ez pedig arra utal, hogy elég sokan hódolnak e „szenvedélynek”. Mint azt korábban láttuk, erre a gyűlöletre a magyarság nem adott okot, szításában a Habsburgok jeleskedtek.

A román támadást követően hamarosan hadseregüket egy gyors ellentámadásban kivertük, sőt a német hadsereg bolgár és török erőkkel megerősített hadtesteinek Dél felől vezetett támadásával a központi hatalmak 1916. december 6-án elfoglalták Bukarestet és ezzel a Román Királyság nagy részét, Moldva kivételével. (Később, a románok teljes veresége után, békeszerződést kötöttek velük a központi hatalmak, melyben lemondtak minden területi követelésükről, ám a románok ezt a háború befejezése után semmisnek nyilvánították.)

3. A KÖZPONTI HATALMAK BÉKEAJÁNLATOT KÜLDENEK

Ferenc József halála (1916. november 21.) után Károly követte őt a trónon. Károly célkitűzése a Monarchia modernizálása mellett a háború mielőbbi befejezése volt. Ezért trónra lépése után nem sokkal, december 12-én a központi hatalmak békeajánlattal fordultak az antanthoz. Az erre vonatkozó jegyzéket Berlinben, Bécsben, Szófiában és Isztambulban egyaránt a helyi amerikai nagykövetségnek nyújtották át, az Egyesült Államokat kérve föl a közvetítésre. A frontokon ekkor a központi hatalmak álltak fölényben, az antant válasza mégis elutasítás volt. Nem tehettek mást, a gazda, a láthatatlan háttérhatalom ugyanis ezt kívánta: a francia Grand Oriens szabadkőműves nagypáholyban még a háború elején hoztak egy határozatot: „A fegyvereket addig le nem tesszük, amíg a német militarizmus végképp legyőzve nem lesz”.

4. A CSEH SZABADKŐMŰVESEK TÉNYKEDÉSÉVEL

kapcsolatban két nevet kell megemlítenünk. Az egyik Tomáš Garrigue Masaryk egyetemi tanár, bécsi birodalmi gyűlési képviselőé, a másik Edvard Benes prágai kereskedelmi iskolai tanáré. Masaryk még 1914 augusztusában kapcsolatba lépett a brit titkosszolgálattal és (bécsi képviselőként!) infor-

mációkat adott az ellenségnek a Monarchia belső ügyeiről. Kapcsolattartója a cseh származású Emanuel Voska volt.

Benes 1915 tavaszán Svájcban találkozott Masarykkal. Hazatérve titkos kémhálózat szervezésébe kezdett, ám az osztrák hatóságok hamar lecsaptak rá és szervezetére. Benes a le tartóztatás elől Svájcba szökött, ahol ismét kapcsolatba lépett Masarykkal. Együtt kezdenek lobbyzni az önálló csehszlovák állam létrehozásáért az antant vezető köreinél.

Keservesen haladtak, nem értek el áttörést egészen addig, míg meg nem ismerkedtek egy magyarországi szlovák származású francia repülős tiszttel, Milan Rastislav Stefánikkal. Ő vezette be őket a legfőbb francia politikai vezetőkhez. „A cseh emigráció külföldi propagandája sikerének alapfeltétele a hosszúra nyúlt és a központi hatalmak totális katonai vereségével végződő háború volt. Masaryk és Benes figyelme arra is kiterjedt, hogy ne jöjjön létre semmilyen megegyezéses béke a központi hatalmak és az antant között. A túl korán bekövetkező fegyverszünet és egy kompromisszumokon alapuló békekötés tragikus következményekkel járt volna az emigráns cseh politikusok számára. Ez éppen úgy keresztülhúzta volna minden célkitűzésüket, mint az antant esetleges háborús veresége. Masaryk és Benes tehát arra törekedtek, hogy a háború folytatódjék az Osztrák-Magyar Monarchia teljes megsemmisítéséig – Masaryk szerint – úgymond a „tartós béke érdekében”. Háborús emlékirataiban – már mint csehszlovák államfő – több helyen is utal rá, hogy ő mennyire előnyösnek tartotta a „cseh ügy” számára a hosszú háborúban rejlő lehetőségeket. „Számunkra előnyös lesz, ha a háború elhúzódik, mert kifejthetjük forradalmi propagandánkat” – vallotta Masaryk már a háború elején.” (Popély Gyula: *A csehek és az első világháború* II. rész, Trianoni szemle I. évf. 3. szám 26. o.)

Hogy milyen forradalmi propagandáról volt szó, azt fémjelzi Edvard Benes 1916-ban, Párizsban megjelent írása, melynek címe: *Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot!* A Masaryk és Benes által létrehozott Csehszlovák Nemzeti Tanács első komolyabb eredményeként az antantnak a központi hatalmak békeajánlatára 1917. január 10-én adott válaszában – Benes közbenjárására Berthelot francia külügyi államtitkárnál – szó esett a „csehszlovákok” felszabadításáról is.

5. A MAGYARORSZÁGI SAJTÓ AKNAMUNKÁJA

Jelentős mértékben hozzájárult a fronton harcoló katonaság fegyelmének aláásásában. Nem csak az újságok és sajtótermékek felhasználásával, de külön a frontra szánt röplapok terjesztésével is lázították a katonákat. A radikális szabadkőművesek és a szélsőséges baloldali újságírók minden eszközt bevetettek a bomlasztásra. Az utolsó hetekben sokan dezertáltak, a hadvezetés pedig félt a teljes összeomlástól.

6. VÉGÜL EMLÍTSÜK MEG

A NYERÉSZKEDŐ, CSALÓ HADI SZÁLLÍTÓKAT IS

Az eredeti, udvari hadi szállítók kimerülése után helyi ellátókkal igyekezett a hadsereg megoldani szükségleteinek biztosítását. Ezek egy része azonban csaló kufárként a helyzetet kihasználva a minél magasabb haszon érdekében alkalmatlan, hamis termékekkel szolgált. Legismertebb ezek közül a papírtalpú bakancs. Képzeltük, hogy ennek milyen demoralizáló hatása lehetett a kimerült, folytonosan a halál árnyékában szolgáló katonáink között.